

Oliko Ahteen tapaus journalismille siunaus vai kirous?

Vuosia sitten näin loistavan tv-dokumentin havainnoinnin ja todistamisen vaikeudesta. Siinä toimittajat olivat kuvanneet aidoilta vaikuttavia arkielämän tilanteita. Tosiasiasa tilanteet eivät olleet aitoja, vaan dokumentin tekijät avustajineen olivat manipuloineet niitä. Tavalliset kansalaiset joutuivat näissä tilanteissa tietämättään pääosan esittäjiksi.

Eräs kohtaaminen oli kuvattu piilokameralla muistaakseni metroasemalla. Siinä nuori dokumenttiin palkattu avustaja käveli laiturilla metroa odottavien ihmisten ohi. Tultuaan vanhemman herrasmiehen kohdalle – joka oli niin ikään avustaja – nuorukainen otti povitaskustaan kamman ja alkoi kammata hiuksiaan. Käsikirjoituksen mukaan vanhemman herrasmiehen piti tässä vaiheessa luulla, että nuori mies vetää esiin veitsen, ja puolustaakseen itseään käydä epäroimättä nuorukaisen kimppuun. Kohtaaminen päättyi siihen, että nuori mies kaatoi hädissään päälleen hyökänneen vanhuksen ja pakeni paikalta. Kukaan muu metropysäkillä olleista ihmisistä ei tiennyt, että heidän todistamansa selkkaus oli ennalta sovittua näytelmää.

Tämän jälkeen paikalle saapui poliisi ja alkoi kuulustella silminnäkijöitä. Heistä useimmat kertoivat tapahtumien kulusta oman versionsa. Todistusten mukaan nuorukainen oli hyökännyt ilman syytä vanhuksen kimppuun. Kaikkein hurjimman version kertoi todistaja, joka väitti nähneensä omin silmin, kuinka nuori mies hakkasi rautaputkella maassa makaavaa vanhusta.

Kellään todistajista ei ollut syytä tai tarvetta valehdella poliisille. He vain tahtomattaan tulkitsivat tilannetta väärin. Dokumentti pyrkikin osoittamaan, miten vaikeaa asioiden havainnointi on tilanteissa, joiden dynamiikasta tiedämme vain osan ja joihin liittyy suuria tunnekuohuja, esimerkiksi ahdistusta ja pelkoa.

Yksinuottinen, syyllistävä journalismi

Arkielämä on vaikeaselkoista. Sen totuudet vaihtelevat, ja niitä on monia. Tästä huolimatta journalismissa asioita tarkastellaan hyvin samanlaisista näkökulmista. Journalismikritiikki perustuu suurelta osin journalismin yhdenmukaisuuden ihmettelyyn. Tapaus Ahde ja siitä edellä esitetyt journalismikriittiset arviot antavat oivan tilaisuuden pohtia hiukan lisää journalismin yksinuottisuutta. Toiseksi Ahteen yhteydessä voi kysyä, löytyykö sen käsittelystä ehkä jopa jotakin uutta ja tuoretta. Aion ainakin yrittää... Sitä ennen pohdin hiukan omaa mielialhettani, syyllistämistä journalismissa.

Erityisen yhdenmukaisesti toimittajat tarkastelevat todellisuutta silloin, kun jutunteon kohteena on epäilty väärintekijä. Tällaisessa tilanteessa toimittajien tarmo keskittyy nimenomaan syyllisyyden todentamiseen. Tähän näkökulmaan ei yleensä sovi syytetyin puolustaminen. Epäiltyä väärintekijää ei journalismissa usein puolusta kukaan muu kuin hän itse. Tähän hänelle avautuu tilaisuus jutuissa, joissa syytetty voi ”piipittää”, että kyseessä on ajojahti ja suuri väärinkäsitys.

Ahteen tapauksen käsittelyssä asiat menivät mielestäni toisin. Sen yhteydessä syntyi sellaista syyllisyysjournalismia, jota olemme varsin harvoin nähneet. Journalistien monoliittinen rintama hajosi ja mielipiteet siitä, miten tapaukseen ja Ahteseen tuli suhtautua, levisivät sinne tänne.

Syyllistä etsivistä jutuista voi yleisesti sanoa hiukan kynnisesti, että niissä esiintyy kahdenlaisia journalistisia toimijoita. Yhtäällä ovat asian penkojat. He ovat perustoimittajia, jotka etsivät lähinnä raskauttavia todisteita osoittaakseen, mitä syytetty on tehnyt. Toisaalla ovat kaiken karvaiset kommentaattorit, jotka kirjoittavat ja lausuvat asioita sen perusteella, mitä ovat tapauksesta tiedotusvälineissä nähneet tai kuulleet. Tähän joukkoon kuuluvat erilaiset pääkirjoitustoimittajat, mutta myös esimerkiksi pakinoita kirjoittavat lehtimiehet, satiirisia viihdeohjelmia väsäävät televisiopersoonat, radio-ohjelmien juontajat jne. Jonkinlaisia puolijäseniä tässä joukossa ovat ne mielipidevaikuttajat, joiden kommentit syylliseksi epäillyn käytöksestä ylittävät julkaisukynnyksen.

Arjen journalistisessa juttuvirrassa käy usein niin, että kommentoijat kuuntelevat, mitä raskauttavia todisteita etsivät uutistoimittajat tapauksesta kertovat, ja jatkavat sitten aiheen käsittelyä erilaisilla syyllistä toruvilla pikkuviisailuilla näpättyksillä. Syylliseksi epäillyn näkökulmasta penkoja ja kommentoijat muodostavat järjestelmän, jossa kaikki median huomio kohdistuu

häntä vastaan. Tämä lienee yksi syy siihen, miksi mediassa syylliseksi epäillyt niin usein kuvaavat tilannetta omasta näkökulmastaan ajojahdiksi.

Joskus penkojien ja kommentoijien työnjako sekoittuu keskenään. Näin kävi ilmeisesti Ruotsissa 1990-luvun puolivälissä, kun sosiaalidemokraattisen varapääministerin Mona Sahlinin pääministerihaaveet romuttuivat hänen luottokorttinsa käytöstä nousseeseen julkiseen kokuun. Tapauksesta kehkeytyi mediasirkus, jossa uutistoimittajien kaivamat tiedot poikivat kommentaattoreilta hurjia tulkintoja, jotka puolestaan luiskahtivat nyt faktan statuksen saaneina takaisin penkojille. Lopputuloksena oli yhä hurjempien skuuppien kierre, josta lopulta kukaan ei tiennyt, mikä oli totta ja mikä fantasiaa. Lopulta valtakunnansyyttäjän esitutkinnassa Sahlin vapautettiin rikosepäilyistä.

Yhdenmukaista journalismikritiikkiä

Journalismia rasittaa siis yleinen yhdenmukaisuuden paine, ja erityisen raskas tuo paine on syyllisiä etsivässä uutisoinnissa. Tässä mielessä onkin hyvin mielenkiintoista, että Journalismikritiikin vuosikirjan Ahteen tapausta käsittelevissä teksteissä haikaillaan niin vahvasti ”oikean” tulkinnan perään ja kritisoidaan sitä ”väärin” tulkintojen kirjoa, jonka tapaus kirvoitti. Kritiikissä on sävy, jossa tunnutaan ihmettelevän, mihin hukkui yhteinen havainto Ahteen syyllisyydestä.

Ahteen tapauksen julkisessa käsittelyssä oli poikkeuksellisesti esillä useanlaisia tulkintoja ja ääniä. Monet näistä saattoi kokea suorastaan Ahdetta puolustaviksi. Tämä seikka on siis varsinainen harvinaisuus syyllistä etsivässä journalismissa. Käyttääkseni oikeussalidraamoista tuttua termiä, jopa erilaiset luonnetodistajat saivat julkisuutta arvioilleen siitä, olisiko Ahde voinut toimia niin kuin hänen väitettiin toimineen ja mitä hän oli toimillaan mahdollisesti tarkoittanut.

Johtuiko tällainen todistelun moniäänisyys siitä, että Ahteella oli niin paljon ystäviä sananvapautta säätelevissä instituutioissa – mene ja tiedä. Mutta voi Ahde-journalismin ”risaisuudessa” nähdä jotakin hyvääkin. Ei ole nimitäin ihan jokapäiväistä, että journalismin tulkintojen kehysten yhtenäisyys rakoilee niin selvästi kuin Ahteen tapauksessa kävi. Kerrankin syyllisen kuva näytti edes hiukan vähemmän ilmeiseltä, hiukan vähemmän selvältä ja hiukan vähemmän yksioikoiselta kuin yleensä.

Totuus Ahteen syyllisyydestä oli samalla tavalla epäselvää ja ristiriitaista kuin totuus arkielämässäkkin on. Samalla tavalla kuin dokumentin tekijöiden

metrolaiturilla joku näki nuorukaisen kampaamassa hiuksiaan ja toinen hänet tempaisemassa esiin veistä. Samalla tavoin nyt yksi näki Ahteessa ahdistelijan ja toinen kilteimmän miehen, jonka tuntee.

Kaiken tämän hintana tietysti on, että nyt emme voi ”vihata” Ahdetta niin sataprosenttisen varmasti, kuin olisimme ehkä voineet, jos journalismissa olisi puhallettu yhteen hiileen. Mutta toisaalta, juuri siitähän uutisvälineitä moititaan, siitä, että se tarjoilee ehyttä kuvaa maailmasta sillä kustannuksella, että todellisuuden monimutkaisuus ja epävarmuus peittyi.

Ahteen tapaus poiki mediassa myös monenmoista pohdiskelua sen suhteen, millaisia tulkinta- ja näyttöongelmia sukupuoliseen ahdisteluun yleensä liittyy. Juttujen kääntyminen tälle uralle näyttää harmittavan osaa tähän julkaisuun kirjoittaneita mediakriitikoita. Sukupuolisen ahdistelun ongelmaa en halua vähätellä millään tavoin, mutta katselen tätäkin asiaa vähän eri näkökulmasta.

Vajaan kahdenkymmenen vuoden toimittajaurani aikana olen ollut todistamassa lukuisia tilanteita, joissa julkisuuden keskiöön nousee yleinen ja yhtäläinen huoli jostakin arkielämää koskettavasta ongelmasta, milloin huolena ovat rattijuopot, milloin pedofiilit, milloin alaikäiset rikoksenteelijät jne.

Yleensä nämä sinänsä vakavat huolenaiheet houkuttelevat julkisuuteen myös yksinkertaistettuja ja ylivirittyneitä tulkintoja ongelman luonteesta ja sen mahdollisesta ratkaisusta. Pahimmillaan – joskaan ei nähdäkseni Ahteen tapauksessa – tilanne johtaa suoranaiseen mediapaniikkiin, jossa ongelmaa kuvaavien väitteiden uskottavuus on suorassa suhteessa niiden rajuuteen, ja kaikenlainen lähdekritiikki mielletään helposti totuuden peittelemiseksi. Siksi silläkin on oma arvonsa, että joku muistuttaa mieltä kuohuttavien mediatapausten yhteydessä, että kolikolla on toinenkin puoli.

Oliko Ahteen tapauksesta kirjoitettu journalismi sitten hyvää vai huonoa? Yksittäisissä jutuissa on varmaan sekä yli- että alilyöntejä. Toisaalta, jos tarkastellaan mediaa kokonaisuutena, journalismin – ja varsinkin syyllistävän journalismin – monoliittinen tulkintarintama murtui edes hetkeksi. Seurasiko tästä sitten, että Ahde pääsi jollakin tapaa liian helpolla ja että sukupuolista ahdistelua ongelmana julkisuudessa vähäteltiin?

Tuskin, sillä Matti Ahde ei ole enää Veikkauksen toimitusjohtaja. Tästä eteenpäin hänet muistetaan miehenä, joka sai potkut, koska ahdisteli naisia. Ja kaikki tämä tapahtui vasta, kun asia sai julkisuutta mediassa.

Harri Palmolahti on Yleisradion tv-uutisten toimittaja.